

Ottenby Fågelsstation

Årsrapport 1999

Arne Andersson, Åke Lindström, Dennis
Hasselquist, Anders Hedenström, Christian Hjort,
Niclas Jonzén, Daniel Bengtsson, Patrik
Rhönstad

Året som gick

Decenniets, seklets och millenniets sista år blev ett år av stora förändringar vid Ottenby fågelstation. De föregående tre-fyra åren hade präglats av mycket dålig ekonomi och därtill personalproblem. Under 1998 blev situationen akut. Som ett första led i att förbättra situationen ombildades Ottenbykommittén (av Sveriges Ornitologiska Förening satt att sköta fågelstationen) under hösten 1998. Den största förändringen blev sedan att Jan Pettersson, platschef sedan 1978, sades upp. Därtill kom uppsägning, pensionering, dödsfall (se nedan) och sedan tidigare överflyttade tjänster till OFAB, vilket innebar det att den "fast" anställda personalstyrkan, som 1992 var 7 personer, reducerades till noll!

Ottenbykommittén har nu fått en mycket mer aktiv roll i stationens arbete. Olika verksamhetsdelar har identifierats och ledamöterna har getts olika ansvarsområden.

Kommittén bestod under året av :

Åke Lindström (ordförande)
 Christian Hjort (sekreterare, utlandsverksamheten)
 Dennis Kraft (ekonomi)
 Arne Andersson (datafrågor)
 Dennis Hasselquist (samordning av ansökningar)
 Anders Hedenström (forskningssamordnare)
 Niclas Jonzén (personal)
 Lars Lindell (SOF:s styrelse).

Aktiviteterna inom dessa olika områden redovisas nedan och här skall bara de generella linjerna i arbetet läggas fram.

Tvivelutan förbättrades arbetsklimatet för den ideellt arbetande personalen på fågelstationen och glädjande nog var tillströmningen stor av arbetsvilliga ungdomar. Stationen blev på många sätt öppnare, inte minst mot fågelskådarleden. Fler personer besökte stationen och på detta sätt kan många fler känna sig delaktiga och trivas. Nackdelen är att det rent praktiskt blir svårare att driva verksamheten med många människor närvarande och relativt stor omsättning på personer.

Figur 1. Åke Lindström

Genom mycket hård åtstramning på utgiftssidan kunde ett förväntat rejält underskott i budgeten vändas till en liten vinst. Alla inblandade skall ha stor ära av detta eftersom både stora som små uppoffringar krävts för att styra ekonomin rätt. Den lilla vinsten användes till att börja täcka det underskott som under många år ackumulerats. Även om det nu känns som att vi har en god kontroll över den löpande ekonomin så måste vi på lång sikt hitta fler finansieringskällor till stationens verksamhet. Det är till exempel mycket otillfredsställande att vi nu inte har någon heltidsanställd personal, något som på sikt måste lösas.

Fågelstationens gamla dröm om att ha en egen filial söder om Sahara gick i uppfyllelse under 1999 med en månads försöksverksamhet i Nigeria under våren. Denna slog väl ut på alla sätt och verksamheten skall nu intensifieras under 2000.

Datahanteringen fick sig en rejäl skjuts framåt under året och kan vi bara snart förnya maskinparken finns grunden för en smidig och effektiv datahantering vid stationen. Detta kommer att underlätta både utåtriktad verksamhet (Internet) och eget analysarbete.

Ottenby Försäljnings AB (OFAB), som drivit den affärsmässiga delen av stationens verksamhet sedan 1995, fortsatte sin verksamhet parallellt med fågelstationens ideella verksamhet. Genom verksamheten i Naturum och restaurang Fågel Blå svarar OFAB för en viktig del av fågelstationens publika aktiviteter. Det är av stor vikt för framtiden att behålla och utveckla det goda samarbetet mellan fågelstationen och OFAB.

Kontinuiteten i det praktiska arbetet på stationen blev naturligtvis något lidande av att den rutinerade personalen försvunnit. Situationen hjälptes dock upp signifikant av att OFABs personal fanns på plats (Håkan och Annika Lundkvist, Gösta Friberg) samt att nye platschefen och många av de ideellt arbetande hade erfarenhet från tidigare år.

Personal

Ottenbys anställda personal

Vid årets början fanns två anställda på stationen, stationschef Jan Pettersson och sekreterare Marine Johansson. Jan Pettersson sades upp fr.o.m. 1 februari och arbetade sedan hemma från 1 mars fram till uppsägningstidens slut 1 augusti. Marine Johansson (anställd sedan 1985) blev uppsagd i december 1998 och arbetade t.o.m. 11 juni 1999. I samband med sommarmötet 12 juni avtackades Marine tillsammans med Inger Djerf (anställd 1987, gick i pension i december 1998). Britt-Marie Petersson, som arbetat som sekreterare sedan 1985 avled i december 1998. Fågelstationen framför sitt djupa tack för det storstilade arbete som Britt-Marie utfört och det djupa engagemang hon haft för stationen. Som platschef 1999 anställdes Patrik Rhönnsstad, Huddinge. Patrik arbetade vid stationen 1 april - 1 november.

Figur 2. Patrik Rhönnsstad, platschef 1999

Ringmärkare och Assistenten

I vanlig ordning har stationens verksamhet möjliggjorts av ett stort antal ideella arbetsinsatser. Sammanlagt har ca 30 personer jobbat som ringmärkare, assistenter eller inventerare och särskilt två av dem bör nämnas här. Daniel Bengtsson från Södertälje var arbetspraktikant april-september och hans anställning finansierades av Arbetsförmedlingen i Södertälje. Daniel fungerade som platschefens högra hand och han tog sitt ansvar i både stort och smått på ett mycket föredömligt sätt. Under höstsäsongen var Martin Stervander från Örebro - tillika "Årets fågelskådare" - ansvarig ringmärkare. Liksom Daniel fick han ta ett stort ansvar för den dagliga driften av stationen och han förvaltade detta förtroende på ett mycket bra sätt.

Utöver de personer som jobbat mot traktamente har stationen fått hjälp av ett antal arbetande gäster samt tagit emot praoelever. Strävan har varit att hitta erfarna personer med möjlighet att axla ett större ansvar, men även att låta personer som aldrig tidigare jobbat på en fågelstation få möjlighet att utveckla sitt fågelintresse.

Sammanfattningsvis har 1999 års personalstyrka gjort en strålande insats och målsättningen är att även kommande säsong ska genomföras av en blandning av erfarna ringmärkare och nybörjare med ambitionen att våga lära sig något nytt.

Anslag och bidrag

Under 1999 erhöll stationen 177000:- från Naturvårdsverket för att driva den standardiserade fångsten av fågel inom projektet för miljöövervakning (PMK).

Från Stiftelsen Återvinsten (Bingolotto) erhöll vi 50.000:- som stöd för guidningsverksamheten.

Verksamheten i Nigeria finansierades genom ett anslag på 200 000:- från Hasselbladstiftelsen, tilldelat 1998.

Under 1999 erhöles bidrag med 10 000 kr från Uddenberg-Nordingska Stiftelsen för ett projekt med titeln "Höksångarens populationsutveckling vid Ottenby". Projektet går ut på att följa upp beståndsutvecklingen för höksångare inom Ottenby-reservatet, något som skett med 10-15 års mellanrum sedan början av 1970-talet. Vi planerar för ytterligare ett års inventering (våren 2000).

Ringmärkning

Slutsumman stannade på blygsamma 14 516 ringmärkta fåglar som till antalet är ett av de sämre åren. Till stor del beror det på att de i fångsten normalt stora arterna kärrensnäppa, rödhake och kungsfågel uteblev sommar och höst. Endast 856, 885 respektive 848 märktes mot normalt det tredubbla.

Våren flöt på normalt och bjöd på flera bra fångstdagar i skiftet april-maj samt mitten av maj. Bland andra inföll årets bästa dag 29 april med 630 märkta. Till och med juni hade 6447 märkts varav 2177 lövsångare som är dubbelt så många som tidigare toppnotering på våren.

Rekordfångst av spovsnäppor, 623 stycken mest ungfåglar, hyfsade till sommarens vadarfångst till totalt 2064. Orsaken till den återigen dåliga fångsten var inte brist på vadare, snarare dåliga fångstförutsättningar. Vadarna rastade helt enkelt inte på udden då det tidvis var 30 till 40 meter breda tångbankar ända upp till Sandvik.

Sommarens högtrycksbetonade väder höll i sig långt in på hösten och det var varmt ända in i oktober. Inga extrema vädersituationer stoppade upp sträckande tättingar som passerade utan att rasta och stora fångstdagar uteblev helt. De flesta arter fångades i lägre antal jämfört med medel och den låga fångstsiffran för hösten, 6005, speglar troligen inte häckningssäsongen. Värda att nämna är de 255 koltrastar som fångades i november. Rovfågelfällan var aktiv från slutet av september och fångade en ormvråk och fyra fjällvråkar.

Figur 3. Ringmärkning av grönbena

Utöver den ordinarie fångsten ringmärktes det i fyren ett flertal oktobernätter och ugglanät sattes regelbundet upp hela hösten. Resultatet blev bland andra 24 pärlugglor och hela 3 sparvugglor. Av de 133 arter som märktes under 1999 var fyra nya för Ottenby; blåsgås, prärielöpare, tamduva och en fiskgjuse som hade oturen att fastna i tången. Udda i fångsten var också en sydnäktergal i maj, en skärnsnäppa i augusti samt en knölsvan i oktober.

Under året kontrollerades 15 fåglar med utländska ringar, som vanligt flest kärrensnäppor bland andra en märkt i Norge. Mest långväga av tättingarna var en ärtsångare och grå flugsnappare från Tjeckien och enda höstkontrollen en finskmärkt pärluggla. Dessutom kontrollerades en talgoxe först märkt i Rybachi 1995 sedan kontrollerad och ommärkt i Falsterbo 1996, alla gånger i oktober månad.

Guidningar och turism

Under året har drygt 3800 personer fördelat på 165 grupper guidats på fågelstationen. Majoriteten av dessa, ca 2600, är barn och ungdomar från grundskolan och gymnasiet som i slutet av maj rundar av skolåret med ett besök på udden. Mera avancerade guidningar gavs till ett flertal studentgrupper från landets universitet och högskolor. Ett tiotal grupper har dessutom guidats på tyska eller engelska.

Grupperna visas runt i fångsträdgården och får förklarat varför stationen fångar fåglar och vad som händer med de fångade fåglarna. Vidare informeras de om vilken kunskap ringmärkningen genererar samt om pågående projekt och vad som är aktuellt för årstiden. Via verksamheten i Naturum fick ytterligare ca 100 000 personer information om verksamheten vid fågelstationen.

Kontakter med media

Intresset för vad som sker i fågelvärlden är stort, särskilt på våren när flyttfåglarna är på väg norrut. Främst Radio Kalmar men även Riksradiion höll sina lyssnare informerade med ett tiotal inlägg under

våren och något färre under hösten, oftast via telefonintervju direkt. Även TV 4 Sydost hade ett par inslag. Fågelstationen och dess verksamhet var föremål för medverkan i Vetenskapsradion, SVT:s Utbildningsradion och på midsommardagen sändes Naturmorgon från Ottenby. Reportage om fågelstationen och dess personal har synts i Västmanlands Folkblad och de synskadades reportagetidning Kassetten.

Forskningsprojekt

Förutom de basala fångst- och inventeringsprogrammen vid Ottenby erbjuder en fågelstation unika möjligheter att bedriva och samla in material från de fåglar som passerar ringmärkarnas händer. Detta kräver ibland specialkunskaper eller träning samt självfallet att materialet analyseras och rapporteras. Vid en fågelstation där flyttande fåglar passerar kan mycket intressant information på detta sätt erhållas förutom de återfynd av ringmärkta fåglar som rapporteras. Utöver art, ålder och kön, registreras rutinmässigt vingmått, fettklass och vikt på ringmärkta fåglar och för vissa arter även uppgifter om dräktens färg och ruggning. Sådan information har genom åren givit mycket ny kunskap om populationers passage, flyttningsstrategier och ruggning vid Ottenby. Denna verksamhet fortsatte i år med bland annat färgklassificering av lövsångare (vår) och stadium av kroppsruggning hos unga tättingar. Några nya specialinsamlingar gjordes under året, bland annat blodprovstagning på törnsångare (maj) för jämförelser med data insamlade i Nigeria avseende ruggning hos molekylärt könsbestämda individer; fjädrar hos några arter insamlades för analys av proportionen av stabila isotoper hos vissa grundämnen (t ex kol och kväve – kan ge svar på frågan om var fågeln anlagt den aktuella fjädern) och i maj mättes projicerade frontalytor hos ett antal tättingar (något som används vid aerodynamiska beräkningar). Ett projekt där speciella insatser gjordes gällde provtagning av kloaksubstans hos närmare 2000 vadare och änder. Projektet drivs av Björn Olsen, infektionsläkare vid Kalmar lasarett, och syftar till att undersöka om dessa fåglar bär på influensavirus. Man vet att flyttfåglar, med ursprung i arktiska områden, kan överföra influensavirus till tama fåglar då de passerar Sydostasien, vilket sedan kan föras vidare till grisar och vidare till människan. Detta antas vara huvudorsaken till varför de flesta influensaepidemier har sitt ursprung i Sydostasien. Preliminära analyser antyder att man faktiskt hittade influensavirus hos en proportion av vadarna vid Ottenby, men vi väntar fortfarande på de slutgiltiga resultaten.

En nyhet för 1999 var att vi upprättat en projektkatalog över alla forskningsprojekt som bedrivs vid eller med anknytning till Ottenby fågelstation. Syftet med denna är att ge en överblick av pågående forsknings- och bearbetningsprojekt samt dessas stadium och aktivitetsgrad.

I september arrangerade vi ett symposium under en heldag där flera forskningsprojekt presenterades och diskuterades (en sammanfattning har lämnats i Vår Fågelvärld 8/1999). Det var ca 25 deltagare på detta symposium som kommer att bli ett återkommande inslag den sista helgen i september varje år.

Resultaten av forskning redovisas genom artiklar publicerade i vetenskapliga facktidskrifter och vi har som mål att då vi bedömer resultaten som generellt intressanta försöka publicera resultat från Ottenby fågelstation i internationella tidskrifter. Under året publicerades två artiklar i stationens meddelandeserie, ett om flyttande rovfåglar vid Capri, Italien, och ett om kornknarrens honläte.

163. Jonzén, N. & Pettersson, J. 1999. Autumn migration of raptors on Capri. *Avocetta* 23, 65-72.

167. Ottvall, R. 1999. Female corncrake singing in the wild. *J. Ornithol.* 140, 453-456.

Datainsamling

Ringmärkning

Under året har fågelstationen varit testare av ringmärkningscentralens nya inmatningsprogram, Fagel 2, som är baserat på databasverktyget Microsoft Access. Programmet har visat sig fungera bra och är hyfsat lätt att använda, något som är viktigare nu än tidigare eftersom ringmärkningspersonalen numera ansvarar för inläggning av ringmärkningsdata.

Ett stort arbete har lagts ner för att säkra tidigare insamlade ringmärkningsdata. Målsättningen är att konvertera allt material till samma databasformat som Fagel 2 vilket kommer att underlätta analys av materialet betydligt.

Krysskort

De så kallade krysskorten (daglig insamling av fågelobservationer) är efter ett förtjänstfullt arbete av Marine Johansson nu datalagda. Arbetet fortsätter nu med konvertering av uppgifterna till Access databas. Ett nytt inmatningsprogram för krysskortsuppgifter håller på att utvecklas av Nicklas Strömberg, Hultsfred.

Datautrustning

Stationen förfogar i dagsläget över 3 persondatorer av 486-typ. Det är på håret att stationens administration går att utföra på dessa datorer. Ottenbykommittén arbetar febrilt på att försöka skaka fram medel till inköp av nya datorer.

Inventeringar

Redan på ett tidigt stadium bestämde vi oss för att i år skapa bättre ordning i inventeringsarkivet. Det skulle visa sig vara mer jobb än vi kunnat föreställa oss. Visst material saknas fortfarande, men nu går det i alla fall lättare att dra slutsatser av materialet. Resultaten från varje inventeringsområde finns nu samlat kronologiskt i separata pärmar.

Mycket tid lades ner på att göra årets inventeringsarbete fullständigt, vilket det varit lite si och så med vissa år, och antalet inventeringstimmar (ca 200) lär vara ett av de största genom åren. Vi tycker att vi har fått en god bild av fåglarnas status i de aktuella projekten och här följer nu en kort redovisning av studier och resultat.

Västrevet

Västrevet inventeras med huvudinriktning på vitfågel. Resultaten var ganska lika 1997 års inventering (1998 saknas). Havstrut (14 par) och gråtrut (6 par) har minskat med två respektive ett par, medan silltrut (5 par) och fiskmås (4 par) faktiskt har ökat med två par vardera. Som inventerare känner man definitivt vemod när man tänker på att det i början av 80-talet häckade ca 600 par vitfågel på Västrevet.

Vadare

Häckande vadare studeras inom två rutor på Schäferiängarna. Den norra brukas för vall och den södra utgörs av våt strandäng, vilket medför en bra jämförelse mellan de två kategorierna ängsmark. Både antalet arter och antalet par är nästan fyra gånger större i den södra rutan. Rödspov och kärrsnäppa hade ett bra år med tre respektive fyra par. Glädjande var också att det vid flera tillfällen förekom ordentligt brushanspel och som mest sågs 18 hanar och 7 honor. Skärfläckorna försökte etablera en liten koloni, men endast ett par fullföljde häckningen.

Fyrvägen

Längs Fyrvägen inventeras häckande vadare och vitfågel. Det totala antalet par har här minskat med 60 % sedan 1988. Strandskata (7 par) och silvertärna (4 par) är talrikast. Fåglarna utsätts för stor störning från besökande turister under maj-juni, vilket förmodligen är orsaken till att arter som roskarl och småtärna försvunnit som häckfåglar från platsen. Några av strandskateparen bytte boplats flera gånger, men fick ändå inte ut några ungar. De aggressiva och något senare häckande silvertärnorna lyckades bättre och troligtvis kläckte alla fyra paren.

Mellersta lunden

Häckfågelfaunan i Mellersta Lunden har inventerats varje år sedan 1972. Studien ingår i en rikstäckande undersökning, som bland annat används som underlag för beräkning av de totala svenska häckfågelpopulationerna. Vår ruta har den högsta tätheten par (222st/10ha) i hela landet och stoltserar med hela 27 arter. Det totala antalet par av lövsångare och bofink är relativt konstant genom åren, men fördelningen har långsamt förskjutits till bofinkens fördel. Härm- och trädgårdssångare är också talrika och vissa morgnar hörs sommargyllingens flöjtande toner.

Starar

Stararnas häckbestyr studeras i 50 respektive 25 holkar i Norra Lunden och Kristinelund. Även detta är ett delprojekt, som syftar till att jämföra stararnas häckningsbiologi i olika områden i Sverige. 70% av holkarna var bebodda och totalt blev 205 ungar flygga och ringmärkta.

Höksångare

Höksångarpopulationen i Ottenbyområdet studerades ingående under våren och sommaren. 28 revir registrerades, 18 häckningar konstaterades och 15 kullar blev flygga. Reviren ligger ofta så tätt att man faktiskt kan tala om lösa kolonier i huvudsakligen fyra områden; Södra Lundspetsen, Klockarängen, längs muren mellan Norra Lundparkeringen och Ås samt i buskmarkerna vid Karl X:s mur. Att det sistnämnda området hyste ett för arten anmärkningsvärt antal revir har inte framkommit i tidigare två inventeringar. Sammanfattningsvis håller höksångaren en stabil och livskraftig population i Ottenbyområdet, som uppenbarligen är ett av artens starkaste fästen i landet.

Strandängar

För 10:e året genomfördes en uppföljning av den omfattande strandängsinventeringen som ÖOF organiserade på östra Öland 1989. Fågelstationen ansvarade för två punkttaxeringsrutter, Schäferiängarna och Sebybadet, vilka används som stickprov för att se eventuella förändringar sedan inventeringen 1989.

Grönhögen

Grönhögenrutten är en kombinerad linje- och punkttaxering, en s k fast standardrutt, som utförs en gång per år (ca 10/6) sedan 1996. Sträckan/punkterna följer en systematiskt utvald ruta (2x2km) på gröna kartan och ingår i projekt Svensk häckfågeltaxering.

Gäss och sjöfågel

Fågelstationen deltar också i de årliga rikstäckande gås- och sjöfågelinventeringarna. Alla gäss i Ottenbyområdet räknas en dag varje månad i september-november och sjöfåglar i september och januari.

Utlandsprojektet

Direkt Ottenbybaserad utlandsverksamhet har under året bedrivits i Nigeria och på Capri i Italien, med Christian Hjort som ansvarig inom Ottenbykommittén. Dessutom deltog under sommaren medlemmar i Ottenbykommittén (Åke Lindström, Anders Hedenström), samt personer med nära Ottenbyanknytning (Noel Holmgren, Ulf Ottosson, Susanne Åkesson), i den stora Tundra Northwest-99 expeditionen genom nordvästpassagen i arktiska Canada; med projekt kring t.ex. vadarnas flykt, energihushållning och populationsgenetik, samt rörande flyttfåglars navigering nära Magnetiska Nordpolen – studier vilka på olika sätt har Ottenby-relevans.

Nigeria

Inom ramen för svensk-brittisk-italiensk-nigeriansk-tyska "Lake Chad Bird Migration Project" bedrevs provverksamhet vid nyupprättade "Lake Chad Bird Observatory" nära Malanfatori i nordöstra Nigeria 1-26.4 (se artiklar i Vår Fågelvärld 2/99 och 5/99). Svenska deltagare var Ulf Ottosson (platschef), Jonas Waldenström och, under startskedet, Christian Hjort. Totalt ringmärktes 1307 fåglar av 66 arter. Därav var 782 av 19 arter palearktiska flyttfåglar, med törnsångare (650), backsvala (60) och sävsångare (20) som de vanligaste. Den svenska delen av verksamheten finansierades till största delen genom ett anslag på 200 000:- från Hasselbladstiftelsen, logistiken i Nigeria till stor del genom stöd från Leventis-bolagen.

Under hösten, kring skiftet november/december, genomförde Ulf Ottosson en planeringsresa till området för att förbereda verksamheten år 2000. Denna avses inledas med en 3 månaders vårsång 15.2 – 15.5.

Capri

Under senare år har Ottenby förlagt sin verksamhet på Capri till höstarna, med avsikten att bl.a. förbättra kunskapen om höststräckets fenologi, vilken i Medelhavsområdet är avsevärt sämre känd än vårsträckets. Denna kunskapsförstärkning är inte minst viktig som bakgrund för kommande verksamhet i Nigeria, eftersom avflyttningen söderut av flera rent mediterrana arter, som sammetshättas, röststrupig sångare och Medelhavsstenskvätta, fortfarande är tämligen okänd. Projektet stöds på platsen av San Michele-stiftelsen.

Höstsången 1999 var 15.9 – 12.10, med successiv bemanning av Arne Andersson/Helle Pålsson, Christian Hjort, Lars Gezelius/Ilse Girgensone och Noel Holmgren/Linda Tapper. Bl.a. på grund av vädret (ofta hård östlig vind) fångades totalt blott 156 fåglar, av 17 arter. Svarthätta (43), rödhake (39) och sammetshättas (17) var de vanligaste. Bland ovanligare arter som observerades var tatarfalk och

svart stork. Höstmaterialet planeras att ytterligare kompletteras genom fältarbete under augusti-september år 2000, varefter en sammanfattning skall göras.